

доступу: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/politics/2005/44-31-20.pdf>. 13. Bilderberg Group [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: http://en.wikipedia.org/wiki/Bilderberg_Group. 14. Council on Foreign Relations [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: http://en.wikipedia.org/wiki/Council_on_Foreign_Relations. 15. Mondialisation [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://en.wikipedia.org/wiki/Mundialization>. 16. Schulzinger Robert D. *The Wise Men of Foreign Affairs: The History of the Council on Foreign Relations* / Robert D. Schulzinger // Columbia University Press. – N. Y. – 1984 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: https://webpace.utexas.edu/hcleaver/www/357L/357Lsum_s2_Schulzinger.Htm. 17. Trilateral Commission [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: http://en.wikipedia.org/wiki/Trilateral_Commission.

УДК: 316.334.3:327.3

Мар'яна Здоровега

Національний університет «Львівська політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ГЛОБАЛЬНОГО ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

© Здоровега М., 2014

Висвітлено сутність, особливості становлення та головні ознаки глобального громадянського суспільства в умовах сучасних міжнародно-політичних трансформацій. Виділено комплекс процесів глобалізації, під впливом яких формується глобальне громадянське суспільство, визначено його структурні елементи. Проаналізовано вплив формальних (державних) інститутів на функціонування глобального громадянського суспільства.

Ключові слова: глобальне громадянське суспільство, наднаціональні актори, транснаціональні зв'язки, глобальна взаємодія, контрвлада, космополіт, мегасуспільство, національна держава, детериторіалізація громадянства, соціальна взаємодія.

Marjana Zdorovega

PECULIARITIES OF FORMATION OF THE GLOBAL CIVIL SOCIETY

© Zdorovega Marjana, 2014

In this work it was determined that the formation of the global civil society occurs under an impact of globalization processes such as: influence of supranational actors on the policy of different countries; formation of common interdependent financial market; decentralization of power authorities in the international system structure; expansion of the transnational corporations activity; formation of transnational relations among societies; states' integrations; international migration of population. It was found out that global society is a relatively independent interaction sphere of the non-governmental subjects of international interaction (i. e. individuals, organizations, social movements etc.) that are uniting in order to defend their interests at the global level. The peculiarities of establishment of the global civil society include predominance of man's interests as an individual above the interests of a man

as a citizen in the international life, as well as functioning beyond the scope of the national state in the international relations sphere. The author pointed out that non-governmental organizations of national civil societies that transform themselves into international non-governmental organizations, public movements, and summits are main structural elements of the global society. It was emphasized that compounding of the global society's structure results in blurring of the institutional borders of the governmental and non-governmental sphere; the loss of value of the national identities occurs; the main mechanism of the global civil society formation is the global cooperation of its subjects with the governments of national and supranational structures.

Key words: global civil society, supranational actors, transnational relations, global cooperation, counter-power, cosmopolite, mega society, national state, deterritorialization of citizenship, social interaction.

Глобалізаційні процеси кінця ХХ початку ХХІ ст. зумовили та актуалізували дослідження змін розвитку міжнародної системи та її елементів. Вагомими каталізаторами міжнародно-політичних трансформацій у цьому контексті можемо вважати кризу біполярного світового порядку та формування постіндустріальної системи суспільства; інформаційно-технічну революцію; інтенсифікацію економічних зв'язків та посилення ролі міжнародних фінансових інститутів; міжнародне співробітництво у сфері захисту прав людини; розширення сфери недержавних відносин та зменшення впливу національних держав у міжнародній системі. Можемо констатувати зміну правил, способів та методів міжнародно-політичних взаємодій усіх учасників міжнародного життя. Глобалізація у своїх процесах, зокрема інтеграційних, формує нові тенденції світової політики, які, своєю чергою, модифікують традиційні міжнародні норми та принципи.

Глобальні тенденції сучасного світу загалом збільшують можливості обміну товарами та інформацією у суспільствах та державах, зумовлюють розвиток світових комунікаційних мереж, вільне переміщення товарів та послуг тощо. Зазначимо, що важливою особливістю цих трансформацій є передусім їхня всеохопність. Якщо скажемо, з кінця 60-х років ХХ ст. у західній соціології концепція глобалізації розглядалась здебільшого крізь призму вестернізації, тобто поширення західної моделі технологічного суспільства та цінностей ліберальної демократії за рамки їх історичних кордонів, то вже у 80-х роках очевидним став факт втілення принципів індустріального суспільства у країнах, які не прагнули наслідувати західний стиль життя. Відтак глобалізацію почали розглядати як «поширення модернізації».

Всеохопний характер глобалізації дає змогу стверджувати, що відбувається соціокультурна, політична й економічна взаємозалежність держав та суспільств. Наприклад, розвиток інформаційних технологій та системи глобальної комунікації сприяє інформованості про нові можливості суспільного розвитку та прогресу, вкорінює у суспільній свідомості багатьох народів нові цінності буття, формує міжкультурний діалог.

На тлі цих процесів та тенденцій формується нове глобальне громадянське суспільство, функціонування якого головно спрямоване на захист прав і свобод людини державою, їх пріоритетністю. В умовах сучасних глобалізаційних тенденцій такий підхід надає нових якостей міжнародній системі, спричинює зміни світогляду міжнародних суб'єктів, суспільної свідомості загалом та перебудову ціннісно-орієнтаційних засад розвитку цивілізації. Отож глобальне громадянське суспільство є своєрідним результатом глобалізаційних процесів, що передбачають об'єднання держав та народів через створення єдиної політико-економічної міжнародної системи.

Становлення глобального громадянського суспільства ускладнює структуру системи міжнародних відносин, трансформує відносини між усіма міжнародними суб'єктами. Це, своєю чергою, обумовлює актуальність аналізу особливостей становлення глобального громадянського суспільства в умовах сучасних трансформацій міжнародної системи.

Аналіз цієї проблематики є актуальним і для України, адже євроінтеграційні прагнення нашої держави неабияк пов'язані із урахуванням міжнародних тенденцій та принципів розвитку міжнародної системи. Вагому роль у цьому контексті відіграє пристосування локальних та

загальнонаціональних цінностей та принципів українського суспільства до аксіологічних модифікацій сучасного міжнародного життя, зумовлених глобалізацією.

Проблематика сутності, функціонування та перспектив розвитку глобального громадянського суспільства є достатньо широко досліджена у наукових працях зарубіжних авторів. Серед них варто виділити дослідження Д. Балуєва, У. Бека, І. Валерстайна, В. Іноземцева, В. Кувалдіна, С. Кружала, Ю. Резника, Дж. Розенау, Д. Хелда, М. Чешкова, М. Шоу та ін. Важливим у їхніх працях є обґрунтування взаємозалежності та різних аспектів взаємодії глобального громадянського суспільства та глобальної (транснаціональної, субнаціональної) держави.

З-поміж українських дослідників глобального громадянського суспільства, на наш погляд, варто виокремити праці В. Буряка, В. Бебика, Р. Войтовича, О. Полторакова, В. Співака, В. Степаненка, К. Трима. Значну увагу вони надають аналізу сутності глобального громадянського суспільства, визначаючи його передовсім новою формою соціальної організації, а також – інституційним аспектам його функціонування. Однак, зважаючи на багатомірність глобалізаційних процесів, їхні суперечності на національному та транснаціональному рівнях, можемо констатувати недостатню вивченість українськими дослідниками проблеми глобального громадянського суспільства.

Мета дослідження полягає у комплексному розгляді особливостей становлення глобального громадянського суспільства в умовах сучасних міжнародно-політичних процесів. Поставлена мета визначає формулювання низки таких дослідницьких завдань: визначити сутність глобального громадянського суспільства та проаналізувати основні підходи до його трактування; з'ясувати особливості глобального громадянського суспільства як структурного елементу міжнародної системи; виділити структурні елементи глобального громадянського суспільства; окреслити вплив формальних (наддержавних і міждержавних) інститутів на динаміку розвитку та функціонування глобального громадянського суспільства.

Передовсім слід вказати, що глобальне громадянське суспільство формується під впливом процесів глобалізації, з-поміж яких особливої уваги заслуговують такі:

- вплив наднаціональних акторів — ООН, НАТО, «Велика вісімка», ЄС на політику різних держав та міжнародну політику в цілому;
- формування спільного взаємозалежного фінансового ринку, інструменти якого істотно модифікують економіку окремих держав (Світовий банк, Міжнародний валютний фонд, Міжнародний банк реконструкції та розвитку);
- децентралізація владних повноважень у структурі міжнародної системи;
- розширення діяльності транснаціональних корпорацій, а також формування транснаціональних зв'язків і, зокрема «мережевого» ієрархічно побудованого суспільства [4];
- інтеграція держав та народів і, відповідно, збільшення міжнародної міграції населення.

Окреслені процеси глобалізації засвідчують головний її напрям – формування цілісного взаємозалежного світу у політичному, економічному, культурному аспектах. Важливо, що становлення глобального громадянського суспільства є результатом взаємодій та взаємозалежностей національних суспільств. З огляду на це, глобальне громадянське суспільство можна визначити як суспільні зв'язки, які перетинають національні кордони, проходять через «глобальний, позатериторіальний простір» та характеризуються глобальним мисленням [13, С. 232–233].

Глобальне громадянське суспільство також трактується як сукупність усіх громадян світу, їх вільних об'єднань та асоціацій, пов'язаних суспільними відносинами, які перебувають за межами глобальної держави (наддержавних, міждержавних і державно-національних політичних структур), її директивного регулювання і регламентації, однак які гарантуються й охороняються політичними структурами глобального світу [3]. Тобто глобальне громадянське суспільство, хоча й існує за межами держав та їхніх структур, однак водночас тісно пов'язане із ними, як такими, що забезпечують його функціонування.

Вартим уваги є підхід до трактування глобального громадянського суспільства як системи співробітництва та співіснування різних соціумів і культур [15]. У межах цього підходу вважається, що окреме суспільство вибирає не парадигму свого розвитку, а передусім – режим співіснування з іншими на основі спільних цінностей та норм.

Слід вказати, що у науковій літературі поняття «глобального громадянського суспільства» доволі часто вживають разом із поняттями «глобальне суспільство», «мегасуспільство», «всепланетне людство» тощо. Так, термін «мегасуспільство» використовує російський дослідник В. Кувалдін, який вважає, що його формування зумовлюють багатогранні сукупні соціальні зміни.

Мегасуспільство він трактує як хаотичний набір глобальних зв'язків, норм, настанов, цінностей, моделей поведінки, режимів, систем, інститутів, які спроможні створити справедливий та гуманний світопорядок [15].

Німецький соціолог У. Бек використовує поняття «глобальне суспільство», розуміючи під ним створення мережі самопідтримуваних зв'язків та різних соціальних просторів як народження багатовимірної тканини взаємних переплетінь та обов'язків, що утворюються за допомогою відповідних транснаціональних відносин [7].

Багато сучасних теоретиків дотримуються думки, що глобальне громадянське суспільство є демократичною альтернативою глобалізації «знизу» як відповідь на глобалізацію «згори» [16, С. 162]. Йдеться про те, що у системі глобального управління немає механізмів контролю за процесом прийняття політичних рішень зі сторони громадськості. Це свідчить про потребу збільшення демократичної участі у глобальному контексті.

Враховуючи вищезазначені трактування поняття «глобального громадянського суспільства», на наш погляд, варто звернути увагу на дві його особливості:

По-перше, це домінування інтересів людини як індивіда над інтересами людини як громадянина. Підтвердженням цього є формування нових концепцій безпеки особистості у сучасній міжнародній теорії та практиці, а також – нових форм міжнародного співробітництва, які зосереджені здебільшого на оптимальному й першочерговому забезпеченні потреб населення, а не національних держав. Окрім того, відбувається цілеспрямоване інвестування у розвиток людського потенціалу з метою максимального використання людських можливостей тощо [9].

По-друге, це його функціонування за межами національної держави, у сфері міжнародних взаємин. Можемо констатувати, що національні громадянські суспільства (сфера недержавних відносин) сьогодні розширюють свої повноваження на основі міжнародного рівня. Відбувається формування структури нового міжнародного громадянського інституту, який ґрунтується на цінностях та принципах демократії.

Зазначимо, що в межах певної національної (демократичної) держави, функціонування громадянського суспільства зводиться до формування партнерських відносин з самою державою і, отже, – тісно пов'язане з нею. І громадянське суспільство, і держава у контексті демократичного режиму виступають як більш-менш рівноправні суб'єкти соціальної взаємодії. Натомість у міжнародному середовищі відносини партнерства між державою та суспільством, його підпорядкування державі значно ускладнюються. Глобальне громадянське суспільство формується внаслідок прагнення населення різних держав впливати на міжнародні події та процеси, зокрема на прийняття політичних рішень міжнародних структур, вирішення важливих міжнародних проблем, що здійснювались переважно автономно від суспільств.

Отже, глобальне громадянське суспільство є порівняно самостійною сферою взаємодії недержавних суб'єктів міжнародних взаємодій (індивідів, організацій, соціальних рухів тощо), які самоорганізуються з метою відстоювання своїх інтересів на глобальному рівні.

Варто вказати, що глобальне суспільство характеризується низкою таких ознак:

- відокремлена від наддержавних, міждержавних і державно-національних утворень сукупність структур, яка складається з громадян, їх добровільних асоціацій і об'єднань, соціальних груп, націй тощо;
- вільні відносини між суб'єктами глобального громадянського суспільства;
- домінування громадянських прав і прав націй та народів над глобальними (наддержавними і міждержавними) угодами та державно-національними законами;
- забезпечення прав і свобод особистості, можливостей реалізації її інтересів і прагнень, політичного, ідеологічного, релігійного, етнічного та інших видів плюралізму;

- наявність приватної власності, вільної конкуренції, вільних відносин обміну діяльністю та її продуктами між незалежними власниками, тобто ринку;
- саморегуляція відносин між людьми, їх асоціаціями і добровільними об'єднаннями на основі соціальних і психологічних норм – регуляторів суспільного життя;
- розмаїття соціальних, інтелектуальних, наукових, культурних та інших ініціатив;
- збереження національних, соціальних та інших традицій, культури тощо [3].

Ці ознаки дають змогу констатувати достатньо складну структуру суб'єктів глобального суспільства. Діючи у міжнародному масштабі, глобальне суспільство об'єднує представників різних держав, народів, спільнот, етносів, які концентрують свою діяльність та активність з метою подолання наслідків гуманітарних конфліктів, захисту прав людини, формування демократичних міжнародних коаліцій тощо. Головними структурними елементами глобального суспільства в цьому контексті виступають недержавні або неурядові організації національних громадянських суспільств, які трансформуються у міжнародні неурядові організації. Прикладами можна вважати «Міжнародну амністію», яка спочатку діяла як незначна британська недержавна організація, а також – «Репортери без кордонів», «Грінпіс», «Міжнародна організація захисту прав людини» та інші, що у своїй діяльності національно не обмежені [16, С. 157]. Метою діяльності цих акторів є вплив на діяльність наднаціональних та національних органів управління.

Виділимо такі типи неурядових організацій:

- орієнтовані на наукові дослідження, надання консультацій, проведення конференцій, семінарів, поширення інформації тощо (так звані «мозкові центри»);
- орієнтовані на лобіювання інтересів, відстоювання тих чи інших політичних поглядів, загальнодержавного курсу тощо;
- орієнтовані на посередництво, які переважно надають мережеві послуги з приводу важливих для них питань (встановлення контактів як всередині країни, так і за її межами) [1].

До структури глобального суспільства також входять суспільні рухи (консервативні чи революційні); паралельні саміти (зустрічі представників міжнародних неурядових організацій, різноманітних груп, окремих громадян та їх організацій).

Важливо, що ускладнення структури глобального суспільства, розширення простору для його функціонування призводять до розмивання інституціональних кордонів державної та недержавної сфер. Зокрема, відбувається загострення проблеми «включення» у громадянське суспільство нових – індивідуальних і колективних міжнародних членів [12]. Головно це стосується проявів діяльності глобального тероризму як деструктивного явища у становленні глобального суспільства.

Окрім того, на переконання багатьох теоретиків, розширення недержавної сфери суспільних взаємодій зумовлює втрату значення національної ідентичності та призводить до ерозії держави. Національна держава втрачає важелі впливу на суспільство через його орієнтацію на транснаціональні структури. Водночас деякі вчені, навпаки, акцентують увагу на позитивному впливі формування глобального суспільства на державу, відзначаючи зміцнення останньої здебільшого через міграційні процеси. Так, грошові трансферти мігрантів в іноземній валюті у багатьох випадках перевищують дохід держави від прямих іноземних інвестицій. Позитивним моментом у цьому аспекті також є збільшення кількості учасників глобального суспільства, формування їх об'єднань, які здійснюють колективні грошові перекази. Важливим також є те, що транснаціональні організації мігрантів впливають на політику держави, змушуючи її вести діалог із своїми діаспорами. Відбувається свого роду «детериторіалізація громадянства», кордони якої визначаються не географічно, а передовсім – соціально.

З огляду на вищезазначене, зауважимо, що основним механізмом становлення глобального громадянського суспільства є глобальна взаємодія його суб'єктів з урядами національних та наднаціональних структур. Водночас можемо констатувати, що традиційна формула взаємодії «національне громадянське суспільство-держава» сьогодні витісняється розгалуженою структурою мережі транснаціональної (глобальної) взаємодії. Відбувається істотна зміна природи самого суспільства, пріоритетів його розвитку. Глобальне громадянське суспільство у цьому контексті виступає, за висловом У. Бека, своєю «контрвладдою» [4].

Показовим прикладом функціонування глобального суспільства як «контрвлади» можна вважати проблему захисту прав людини у державах, які у своїй внутрішній політиці не дотримуються вимог міжнародного права та базових демократичних норм та принципів. Так, міжнародні неурядові організації з метою захисту демократичних прав та свобод доволі часто виступають як групи активного зовнішнього тиску і міжнародної критики недемократичних режимів [16, С. 166]. Утім ефективність такого тиску істотно залежить від якості місцевого руху спротиву та функціонування громадянського суспільства в межах недемократичної держави, готовності національних урядів коригувати або змінювати свою політику, геополітичної значущості конкретних подій.

Отже, функціональність інститутів глобального громадянського суспільства у системі сучасних міжнародних глобальних взаємодій головно спрямована на підтримку або критику політики національних урядів.

Загалом варто наголосити, що контекст процесів глобалізації інтенсифікує становлення громадянського суспільства у міжнародному вимірі. Натомість початковим етапом становлення глобального громадянського суспільства слід вважати зміцнення індивідуальної ідентичності, процеси демократизації та модернізації в межах національної держави. Так, колективна ідентичність з нацією, а згодом із державою поступово переходить в індивідуальну ідентифікацію. Формується громадянське суспільство. Важливим моментом на цьому етапі є становлення національних держав більш демократичними і менш національними.

Наступний етап полягає у досягненні національною державою високого рівня демократизації й модернізації, її подальше інтегрування у наднаціональне утворення (наприклад ЄС).

Останнім етапом формування глобального суспільства є досягнення відповідного рівня модернізації та демократизації всіх суспільств та їхнє інтегрування у єдину світову (космополітичну) державу з єдиним центром управління. Кінцевою метою такого суспільства є ідентифікація космополітів із світом, нівелювання статусу громадян як таких, водночас підвищення значення статусу людини, важливості прав людини тощо [11].

Очевидно, що становлення глобального громадянського суспільства особливою мірою модифікує політичну діяльність та свідомість особи як суб'єкта політики. Аналіз впливу транснаціональних зв'язків на особу буде предметом наших подальших досліджень.

Підсумовуючи, можемо зробити висновок, що глобальне громадянське суспільство на нинішньому етапі його становлення є перехідним суспільством, для якого характерне співіснування державоцентристського й недержавного, транснаціонального типів соціальної взаємодії. Водночас, на наш погляд, не варто переоцінювати функціональність глобального суспільства в умовах сучасних глобалізаційних процесів. Глобальні громадські структури ще не є вагомими міжнародними акторами, здатними створити більш-менш рівноправну альтернативу конгломерату державно-владним повноваженням у міжнародній системі. Проте проаналізовані особливості становлення глобального громадянського суспільства дають змогу стверджувати про його доволі активну транснаціональну діяльність поза владними структурами.

1. Балувев Д. Г. Так называемое «глобальное гражданское общество» / Д. Г. Балувев [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://crisisdata.info/courses/nstate/styled-7/index.html>.
2. Бауман З. Индивидуализированное общество / З. Бауман; пер. с англ. под ред. В. Л. Иноземцева. – М.: Логос, 2002. – 130 с.
3. Бебик В. Глобальне громадянське суспільство: теорія, методологія, менеджмент / В. Бебик // Український центр політичного менеджменту. – 2012. – № 4–5. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?t=1&n=56&c=1190>.
4. Бек У. Власть и ее оппоненты в эпоху глобализма. Новая всемирно политическая экономия / У. Бек; пер. с нем. А. Б. Григорьева, В. Д. Седельника; послесл. В. Г. Федотовой, Н. Н. Федотовой. – М.: Прогресс Традиция; Территория будущего, 2007. – 464 с. – (Сер. «Университетская библиотека Александра Погорельского»).
5. Буряк В. В. Гражданское общество в эпоху глобальных трансформаций / В. В. Буряк [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://sn-philcultpolsoc.crimea.edu/arhiv/2012/fil_24_3/004_buryak.Pdf.
6. Валерстайн И. Конечу

- знакового мира. Социология XXI века / И. Валерстайн; пер. с англ. под ред. В. Л. Иноземцева. – М.: Логос, 2004. – 353 с. 7. Войтович Р. В. Глобальне суспільство як нова форма соціальної організації у сучасних умовах / Р. В. Войтович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej2/txts/philo/05vrvosu.Pdf>. 8. Иноземцев В. Л. Глобализация: иллюзии и реальность / В.Л. Иноземцев // Свободная мысль – XXI. – 2000. – № 1. – С. 26–36. 9. Кружалова С.Е. Формирование и развитие глобального гражданского общества как способа «гуманизации» и «цивилизации» глобализации / С. Е. Кружалова [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.rusnauka.com/3_KAND_2007/Politologia/16398.doc.htm. 10. Кувалдин В.Б. Президентская и парламентская республики как формы демократического транзита. Российский и украинский опыт в мировом контексте / В. Б. Кувалдин [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.polisportal.ru/index.php?page_id=51&id=434. 11. Кукушкин А. После краха капитализма наступит коммунизм / А. Кукушкин [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.sorokinfond.ru/index.php?id=1193>. 12. Полтораков О. Ю. Глобальне громадянське суспільство в системі міжнародних відносин / О. Ю. Полтораков // Дослідження світової політики. Зб. наук. пр. – К.: Ін-т світової економіки і міжнародних відносин НАН України. – 2008. – Вип. 44. – С. 149–156. 13. Резник Ю. М. Глобальное гражданское общество / Ю. М. Резник // Глобалистика: Энциклопедия / Гл. ред. И. И. Мазур, А. Н. Чумаков. – М.: Радуга, 2003. – 1328 с. 14. Розенау Д. Управление неуправляемым: проблема глобального рассредоточения власти / Д. Розенау [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://polit-inform.ru/showObject/objID/89>; 15. Снівак В. М. Глобальне громадянське суспільство: реалії та майбутнє / В. М. Снівак [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Vdakk/2010_1/34.pdf; 16. Степаненко В. Глобальное гражданское общество: концептуализация и посткоммунистические вариации / В. Степаненко // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2005. – № 2. – С. 156–175 [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://i-soc.com.ua/journal/08_Stepanenko.Pdf. 17. Трима К. А. Особливості функціонування глобального громадянського суспільства / К. А. Трима [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://istfak.org.ua/tendentsii-rozvytku-suchasnoi-systemy-mizhnarodnykh-vidnosyn-ta-svitovoho-politychnoho-protsesu/183-protsesy-rehionalizatsii/408-osoblyvosti-funktsionuvannya-hlobalnoho-hromadyanskoho-suspilstva>. 18. Хелд Д. Демократия, национальное государство и глобальная система / Д. Хелд // Современная политическая теория. – М.: Nota Bene, 2001. – С. 278–331. 19. Чешков М. Государственность как атрибут цивилизации: кризис, угасание или возрождение? / М. Чешков. – М.: Б. в., 1993. – 40 с. 20. Shaw M. The State of Globalization: Towards a Theory of State Transformation / Martin Shaw // Review of International Political Economy. – 1997. – № 4. – P. 29–35.